

УДК 339.9:338.439.4]:355.4(470/477)

Гаврилук Оксана Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Gavryliuk Oksana

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of International Economics

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: 0000-0002-9651-2101

Білик Руслана Сергіївна

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Bilyk Ruslana

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of International Economics

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: 0000-0003-4006-8416

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-3-9774

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ВНУТРІШНЮ ТА ГЛОБАЛЬНУ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

IMPACT OF FULL-SCALE WAR IN UKRAINE ON DOMESTIC AND GLOBAL FOOD SECURITY

Анотація. Статтю присвячено дослідженню впливу повномасштабної війни в Україні на внутрішню та глобальну продовольчу безпеку. Агропродовольчий сектор відіграє важливу роль як в економіці України, так і на світовому аграрному ринку. В умовах повномасштабної війни вітчизняний агропромисловий комплекс продемонстрував вражаючу стійкість. Якщо за підсумками 2022 р. вітчизняна економіка отримала 240,4 млрд. грн. збитків, то підприємствами АПК було одержано 87,1 млрд. грн. чистого прибутку і це найкращий результат серед усіх видів економічної діяльності. Цього вдалося досягнути завдяки «запасу міцності», закладеного до війни, значним площам озимих культур, а також сформованим запасам ресурсів та неможливості перервати виробничий цикл. В той же час, за експертними оцінками, прямі втрати, завдані аграрному сектору України внаслідок широкомасштабного російського вторгнення, на кінець 2023 р. склали 10,3 млрд. дол. США. Очевидно, що вони будуть накопичуватися й далі, до закінчення війни, тому може пройти тривалий час, щоб Україна змогла відновити свої довоєнні позиції в сільському господарстві після руйнувань внаслідок російського вторгнення. Враховуючи критичну важливість постачання продукції українського аграрного сектору для деяких країн Африки, Близького Сходу та Південної Азії, надзвичайно важливими є ініціативи та зусилля країн та міжнародних організацій щодо сприяння і підтримки вітчизняного агропромислового експорту задля забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Інтерпретація результатів Індексу глобальної продовольчої безпеки дає підстави констатувати, що маючи величезний аграрний потенціал, Україна посідає невисокі місця як у загальному рейтингу, так і за складовими інтегрального індексу. У 2022 р. країна отримала 71 місце з підсумковим індексом 57,9 бали, а у європейському рейтингу була взагалі 26-ою з 26 країн. Тому у забезпеченні продовольчої безпеки важливого значення набувають питання управління нею, перш за все, на національному рівні.

Ключові слова: продовольча проблема, продовольча безпека, агропродовольчий сектор, експорт продовольчої продукції, Індекс глобальної продовольчої безпеки.

Summary. The article is devoted to the study of the impact of a full-scale war in Ukraine on domestic and global food security. The agricultural sector plays an important role both in the economy of Ukraine and in the world agricultural market. In the conditions of a full-scale war, the domestic agro-industrial complex demonstrated impressive resilience. If, according to the results of 2022, the domestic economy received 240,4 billion UAH losses, the enterprises of the agro-industrial complex received 87,1 billion UAH net profit and this is the best result among all types of economic activity. This was achieved thanks to the «safety margin» laid down before the war, significant areas of winter crops, as well as formed reserves of resources and the impossibility of interrupting the production cycle. At the same time, according to expert estimates, the direct losses caused to the agricultural sector of Ukraine as a result of the large-scale Russian invasion amounted to 10,3 billion dollars USA by the end of 2023. Obviously, they will continue to accumulate until the end of the war, so it may take a long time for Ukraine to recover its pre-war position in agriculture after the destruction caused by the Russian invasion. Considering the critical importance of the supply of products of the Ukrainian agricultural sector for some countries in Africa, the Middle East and South Asia, the initiatives and efforts of countries and international organizations to promote and support domestic agro-industrial exports in order to ensure global food security are extremely important.

The interpretation of the results of the Global Food Security Index gives reason to state that, having a huge agricultural potential, Ukraine occupies low places both in the general rating and by the components of the integral index. In 2022, the country received 71st place with a final index of 57.9 points, and in the European ranking it was overall 26th out of 26 countries. Therefore, in ensuring food security, issues of its management, first of all, at the national level, become important.

Key words: food problem, food safety, agricultural sector, export of food products, Global Food Security Index.

Постановка проблеми. Глобалізація, з одного боку, прискорює поширення глобальних проблеми світогосподарського розвитку, а з іншого боку, — об'єднує держави задля їх спільного розв'язання. Глобальна продовольча проблема стосується забезпечення населення продовольством, що надає їй соціально-економічний характер, тобто від її вирішення залежать добробут людей на локальному рівні та їх соціальна активність у суспільстві. Проте обмеженість світових природних ресурсів для виробництва продовольства, високі темпи приросту чисельності населення світу та його урбанізації, а також політичні кризи та війни надають продовольчій проблемі глобального характеру. До широкомасштабного вторгнення Росії, Україна, маючи родючі землі, багаті сільськогосподарські традиції та потужний агропромисловий сектор, не лише забезпечувала населення різноманітними продуктами харчування, але й посідала чільне місце у постачанні багатьох видів сільськогосподарської продукції на світовий продовольчий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії і методології продовольчої безпеки, вивчення загроз продовольчій безпеці на різних ієрархічних рівнях зроблено вітчизняними та зарубіжними фахівцями, серед яких О. І. Гойчук [1], К. П. Голікова [2], В. Є. Гришин [3], А. Д. Мостова [4] та інші. Разом з цим, актуальними є питання адаптації агропромислового комплексу України до умов загострення глобальної продовольчої проблеми, а війна з Росією висуває перед нашою державою необхідність забезпечення як внутрішньої продовольчої безпеки, так і виконання міжнародних зобов'язань щодо постачання на зовнішні ринки агропродовольчої продукції.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження впливу повномасштабної війни в Україні на внутрішню та глобальну продовольчу безпеку.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий сектор відіграє важливу роль в економіці України. Проте, незважаючи на величезний потенціал сільськогосподарського виробництва, війна в Україні негативно вплинула на внутрішню продовольчу безпеку. Так, виробництво зернових культур у 2022 р. скоротилося порівняно з 2021 р. до 53,9 млн. т. або на 37,0%, виробництво олійних культур — до 17,5 млн. т. або на 24,0%. Галузь тваринництва постраждала дещо менше: виробництво м'яса всіх видів склало 3 млн. т (на 11% менше порівняно з 2021 р.), молока — 7,7 млн. т (на 12% менше, ніж у 2021 р.), яєць — 11,6 млрд. шт. (на 18% менше, ніж у 2021 р.). У 2023 р. збитки АПК України зростали, ракетні удари спрямовувалися на знищення інфраструктури зберігання та логістики.

В той же час, якщо за підсумками 2022 р. вітчизняна економіка отримала 240,4 млрд. грн. збитків, а 34,2% від загальної кількості підприємств були збитковими, то підприємствами сільського, лісового, рибного господарства за цей період було отримано 87,1 млрд. грн. чистого прибутку. І хоча цей показник у 2,7 рази менший, ніж у 2021 р., за абсолютною величиною він найкращий серед усіх видів економічної діяльності. Понад 78% підприємств галузі були прибутковими, 21,6% — збитковими проти 11,7% у 2021 р., проте це все одно менше, аніж в інших галузях. Тобто, в умовах повномасштабної війни вітчизняний агропромисловий комплекс продемонстрував вражаючу стійкість. Цього вдалося досягнути завдяки «запасу міцності», закладеного до війни, рекордними площам озимих культур, а також сформованим запасам ресурсам та неможливості перервати виробничий цикл.

Згідно оцінок фахівців Київської школи економіки, прямі втрати, завдані аграрному сектору України внаслідок широкомасштабного

російського вторгнення, на 31 грудня 2023 р. сягнули 10,3 млрд. дол. США [5]. Зокрема, найбільше збитків фіксується внаслідок пошкодження або знищення сільськогосподарської техніки, на яку припадає 5,8 млрд. дол. США або 56,7% усіх втрат. Також, непрямі втрати внаслідок зменшення обсягів виробництва сільськогосподарських культур та вирощування худоби, збільшення виробничих та логістичних витрат оцінюються у 69,8 млрд. дол. США (табл. 1). Так, втрати внаслідок зниження виробництва сільськогосподарських культур становлять 35,1 млрд. дол. США, додаткові втрати в результаті зниження виробництва продукції тваринництва — 5,6 млрд. дол. США, втрати, спричинені зниженням внутрішніх цін, оцінюються у 24,1 млрд. дол. США, збитки через підвищення витрат на виробництво оцінюються в 4,4 млрд. дол. Відповідно, потреба у реконструкції та відновленні

аграрного сектору, на 31 грудня 2023 р. була оцінена у 56,1 млрд. дол. США [5]. Очевидно і те, що збитки та втрати будуть накопичуватися й далі, до закінчення війни, перш ніж можливо буде почати довгострокову реконструкцію.

Фахівці Київської школи економіки розраховують, що «...лише завдяки ринковим силам соняшниковий, ячмінний та пшеничний сектори відновляться до 2040 року. До 2050 року, за нинішніх тенденцій світового ринку та рівня руйнувань, спричинених війною, очікується відновлення секторів кукурудзи, жита, вівса та ріпаку, зростання виробництва пшениці, ячменю та соняшнику, тоді як виробництво сої суттєво скоротиться. Це означає, що Україні може знадобитися до 20 років, щоб відновити свої позиції в сільському господарстві після руйнувань, спричинених російським військовим вторгненням» [6].

Таблиця 1

Прямі і непрямі втрати аграрного сектору України з 24 лютого 2022 р. по 31 грудня 2023 р.

Регіон	Сума збитків, млрд. дол. США*	Втрати, млрд. дол. США**	Разом, збитки і втрати, млрд. дол. США	У відсотках до загального підсумку
Вінницька	-	4,768	4,768	5,96
Волинська	-	1,013	1,013	1,26
Дніпропетровська	1,0	3,720	3,721	4,65
Донецька	912	3,700	4,612	5,76
Житомирська	0	2,003	2,003	2,5
Закарпатська	-	316	316	0,39
Запорізька	2,929	4,656	7,585	9,47
Івано-Франківська	-	667	667	0,83
Київська	456	3,206	3,662	4,57
Кіровоградська	1	2,900	2,901	3,62
Луганська	1,747	2,799	4,546	5,68
Львівська	-	1,072	1,072	1,34
Миколаївська	476	3,385	3,861	4,82
Одеська	1	2,534	2,535	3,17
Полтавська	0	3,818	3,818	4,77
Рівненська	-	1,008	1,008	1,26
Сумська	119	3,402	3,521	4,4
Тернопільська	-	1,782	1,782	2,23
Харківська	1,360	6,0	7,359	9,19
Херсонська	2,050	5,660	7,710	9,63
Хмельницька	-	4,063	4,063	5,07
Черкаська	1	3,131	3,132	3,91
Чернівецька	0	377	377	0,47
Чернігівська	234	3,785	4,019	5,02
Разом	10,288	69,763	80,052	100

* Збитки означають часткове/повне знищення сховищ, техніки, обладнання, тваринництва, багаторічних культур, рибальства, аквакультур, викрадені виробничі ресурси та продукцію. Пошкодження машин/обладнання — найбільше джерело загального збитку, друга позиція — викрадені засоби виробництва та пошкоджені сховища.

** Втрати від війни — це переважно недоотриманий дохід вітчизняних агрокомпаній та фермерів внаслідок зниження обсягів виробництва (незібраний врожай), закупівельних цін (внаслідок порушення експортної логістики), більші/додаткові виробничі витрати (на паливо, добрива, вартість розмінування, рекультивациі забруднених земель після їх обстеження).

Джерело: складено за [5]

До війни наша держава посідала чільне місце на світовому аграрному ринку. Якщо два десятиліття тому за рахунок експорту українського зерна можна було нагодувати 40 млн. осіб, то сьогодні — вже більше, ніж 400 млн. осіб. У 2022 р., попри війну, Україна залишалася світовим лідером на ринках зернових та олійних культур. За підсумками 2022/23 маркетингового року (від 1 липня 2022 р. до 30 червня 2023 р.) наша держава була світовим лідером з експорту соняшникового шроту та насіння соняшнику, другим найбільшим експортером соняшникової олії, третім — з експорту насіння ріпаку, четвертим — волоських горіхів та кукурудзи. При цьому у 2022 р. у рейтингу основних споживачів вітчизняної аграрної продукції спостерігалися кардинальні зміни: азійський регіон вперше за понад 10 років поступився Європі позицією основного імпортера української агропромислової продукції, посівши друге місце після неї. Це стало результатом фізичного обмеження можливостей експортувати через порти України (до 24 лютого 2022 р. морським шляхом забезпечувалося орієнтовно 90% всіх експортних поставок аграрної продукції, сьогодні — менше половини). Тобто, замінити морські шляхи постачання практично неможливо і будь-які форс-мажорні

обставини, пов'язані із морськими перевезеннями, одразу ж зумовлюють зниження постачання аграрної продукції. В липні 2022 року Україна уклала з Туреччиною та ООН «Чорноморську Зернову ініціативу» строком на 120 днів, задля організації безпечного морського коридору (шириною у три морські милі та завдовжки 310 морських миль) для експорту сільськогосподарських вантажів з трьох українських портів — Одеса, Чорноморськ та Південний (рис. 1). На той момент в Україні було заблоковано 22 млн. т зерна, для дотримання умов угоди було створено Спільний координаційний центр, до складу якого увійшли представники України, Туреччини, ООН та Росії, які перевіряли судна. Згодом Угода була продовжена декілька разів — у листопаді 2022 р. на 120 днів, і потім — ще двічі на 60 днів. У жовтні 2023 р. Росія ненадовго призупинила участь в Угоді, але завдяки підтримці Туреччини та ООН декілька днів експорт здійснювався попри демарш Росії, яка потім повернулася до її виконання.

Зернова ініціатива дала можливість Україні експортувати майже 32,9 млн. т сільськогосподарської продукції, зокрема, 9 млн. т пшениці (27% від всього обсягу перевезень), 17 млн. т кукурудзи (51% від обсягу експорту коридором), а також майже по 2 млн. т соняшникової олії (5%) та соняшникового шроту (6%) [8]. За класифікацією Світового банку, 3% поставок припала на країни з низьким доходом; 17% — на країни з доходом, нижче середнього; 37% — на країни з доходом вище середнього, а також 44% — на країни з високим рівнем доходу. Понад половина поставок припала на три держави — Китай (8 млн. т або 24% всього експорту), Іспанію (6 млн. т або 18%) та Туреччину (3,2 млн. т або 10%) [8], хоча далі вантаж може бути перероблений і реекспортований з основного пункту призначення.

Також, ця Угода сприяла ініціативі Grain from Ukraine, в рамках якої Україною було поставлено зерно до країн Африки та Азії, в яких частина населення перебувала на межі голоду, а поставки було оплачено партнерами України. За даними ООН, понад 50 тис. т зерна було поставлено Сомалі, 130 тис. т — Афганістану, 250 тис. т — Ефіопії та Ємену.

Відновлення експорту аграрної продукції мало позитивний вплив на українську економіку та дозволило збільшити валютні надходження. Також, за даними ООН, світові ціни на зерно знизилися на 23% порівняно з показниками березня 2022 р. (рис. 2), що позитивним чином вплинуло на глобальну продовольчу безпеку.

Наприклад, пік світових цін на пшеницю фіксувався у травні 2022 р. на рівні 522,3 дол./т, але у липні вони знизилися до 382,5 дол./т, до грудня 2022 р. після невеликого сплеску встановилися на позначці 386,3 дол./т (приблизно на рівні початку

Рис. 1. Маршрут «Чорноморського зернового коридору» [7]

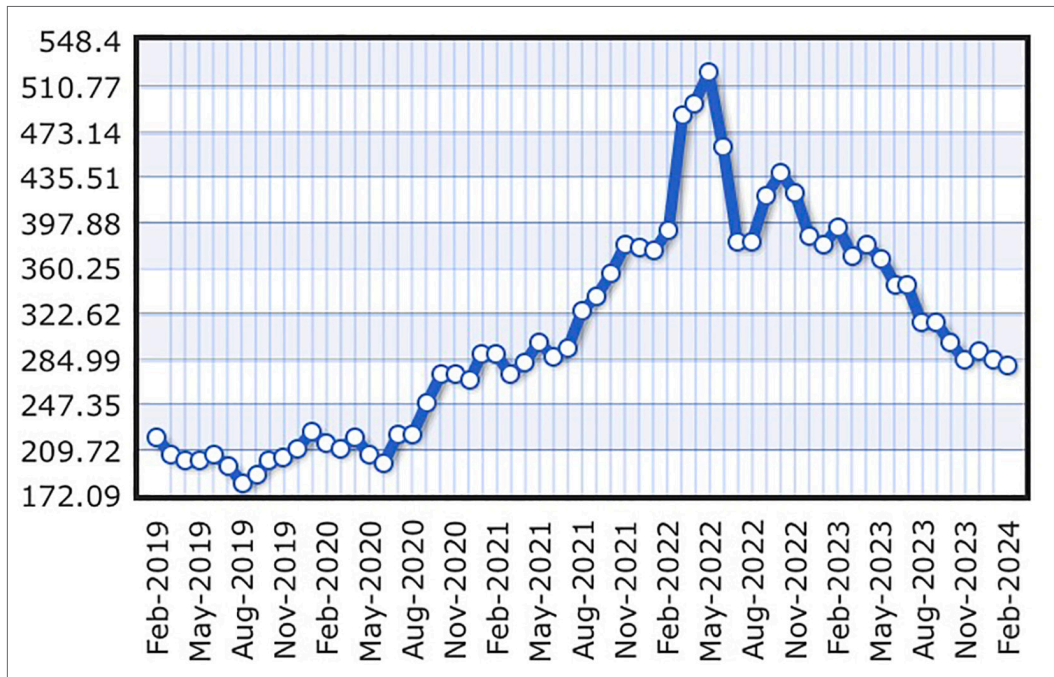

Рис. 2. Динаміка світових цін на пшеницю з лютого 2019 р. по лютий 2024 р., дол. США/т
Джерело: побудовано за [9]

лютого 2022 р.), у вересні 2023 р. становили 314,7 дол./т, а у лютому 2024 р. знизилися до 278,5 дол./т (рис. 2).

Аналогічні тенденції спостерігалися і за рухом цін на кукурудзу, олійні та кормові культури, соняшникову олію. В результаті індекс світових цін на продовольчі товари, який у квітні-травні 2022 р. зріс до 158,5 пунктів, з липня 2022 р. став зни-

жуватись і в січні 2023 р. впав до 131,8 пункту, у вересні 2023 р. — до 129,2 пунктів, а у лютому 2024 р. знизився до 116,5 (рис. 3). Така циклічна динаміка, безумовно, визначається спочатку дією інфляційних очікувань, а згодом стабілізаційним впливом «Чорноморської зернової ініціативи».

Враховуючи критичну важливість постачання української аграрної продукції для деяких кра-

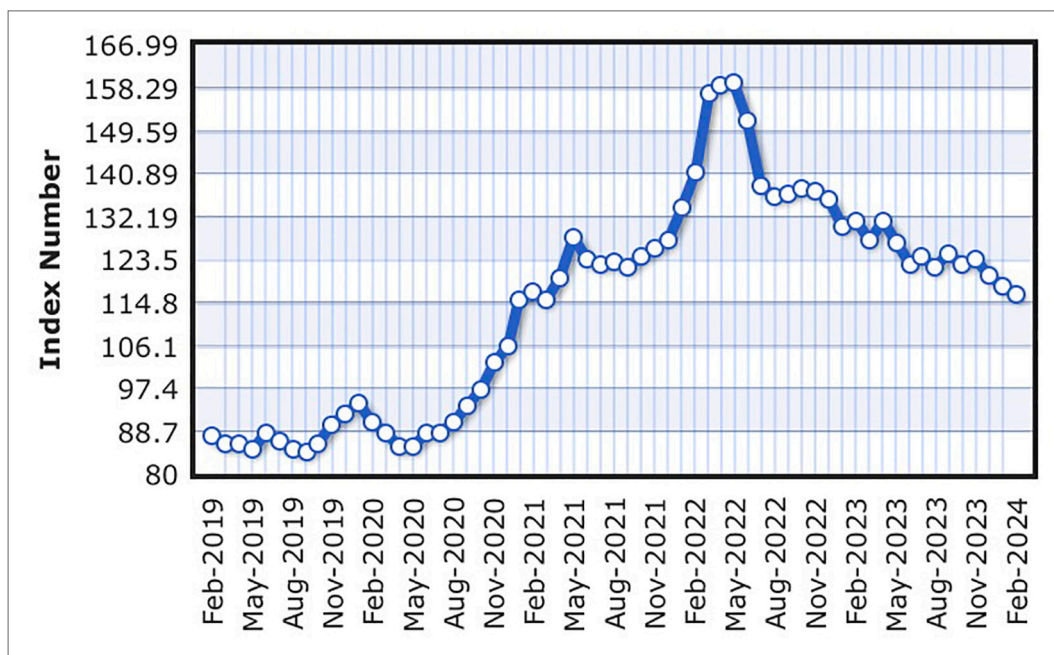

Рис. 3. Динаміка світових цін на продовольчі товари: зернові, рослинне масло, м'ясо, морепродукти, цукор, банани, апельсини (2005 = 100) з лютого 2019 р. по лютий 2024 р.
Джерело: побудовано за [10]

їн Африки, Близького Сходу та Південної Азії (рис. 4–5), це підкреслює роль України у забезпеченні продовольчої безпеки у світі.

В той же час, експорт продовольства є лише певною часткою загального внеску України у забезпечення глобальної безпеки, основною ж його складовою залишається внутрішня продовольча безпека.

Щоб з'ясувати, наскільки Україна може успішно вирішувати внутрішні проблеми продовольчої безпеки, зокрема і у порівнянні з іншими країнами, проаналізуємо результати Індексу глобальної продовольчої безпеки 2022 (Global Food Security Index) (рис. 6).

Як бачимо, Україна, маючи величезний аграрний потенціал, посідає невисокі місця як у загальному рейтингу, так і за складовими інтегрального індексу. У 2022 р. Україна отримала 71 місце з підсумковим індексом 57,9 бали, а у європейському рейтингу була взагалі 26-ою з 26 країн. У глобальному рейтингу Україна перебуває поруч з Індією (68 позиція, найбільш густонаселена країна світу), Парагваєм (70 позиція), Ньянмою (72 позиція) та Узбекистаном (73 позиція) відповідно.

Якщо проаналізувати чотири складові Індексу, за першою групою індикаторів «Affordability» («Економічна доступність») Україна у 2022 р. отримала 66,6 балів, посівши 65 позицію в глобальному

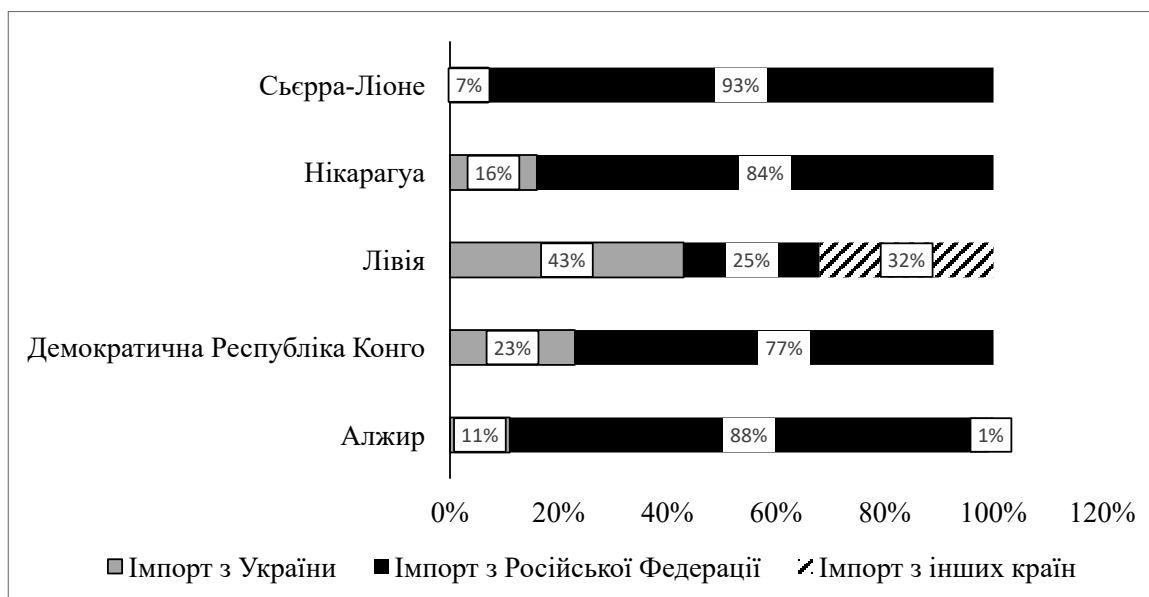

Рис. 4. Питома вага України та Росії в імпорті пшениці окремими країнами у 2021 році, тон
Джерело: побудовано за [11]

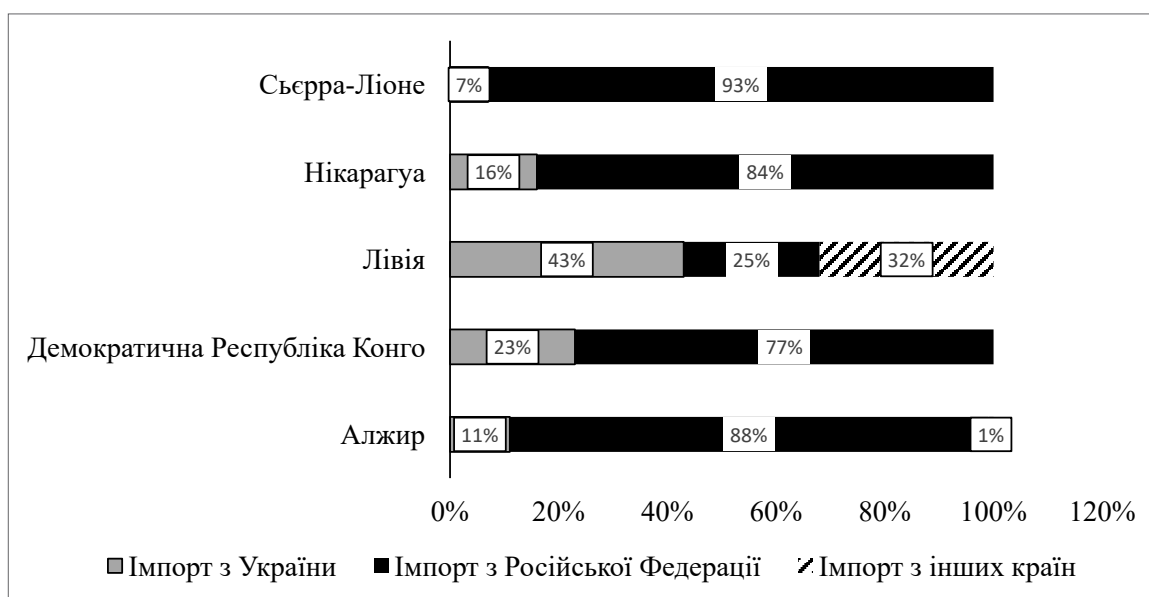

Рис. 5. Питома вага України та Росії в імпорті соняшникової олії окремими країнами у 2021 році, тон
Джерело: побудовано за [11]

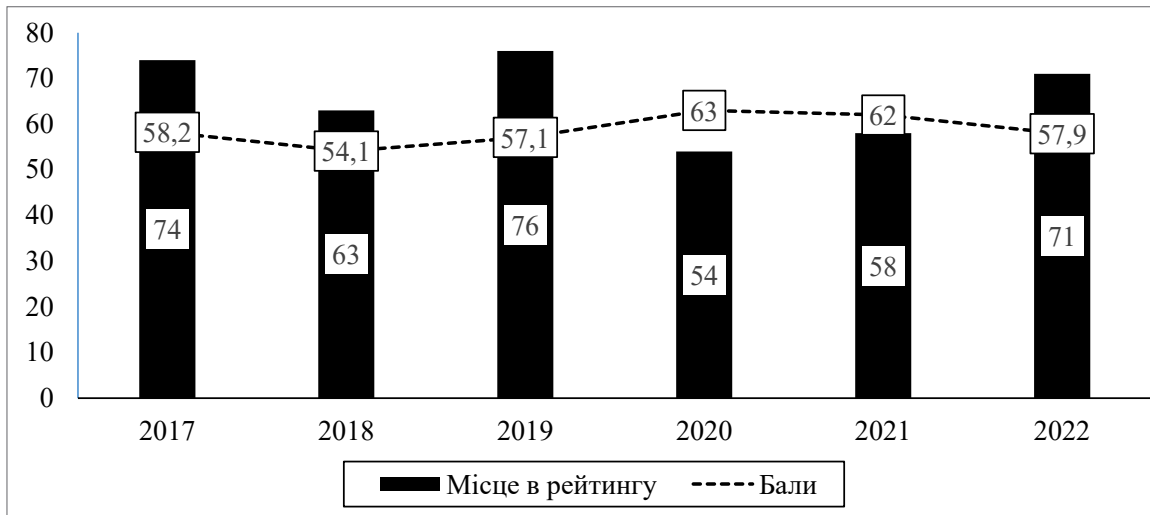

Рис. 6. Динаміка Індексу глобальної продовольчої безпеки України

Джерело: побудовано за [12]

рейтингу (останню серед європейських країн) [50]. Це було зумовлено суттєвим зростанням цін, зміною середніх витрат на продукти харчування, а також відсутністю потужних державних програм захисту.

За другою групою індикаторів «Availability» («Фізична доступність/наявність продовольства») Україна отримала 48,1 бал із 100 можливих, посівши 93 позицію у світі (останню серед європейських країн) [50]. Основними факторами, що негативно вплинули на цей показник, були слабка інфраструктура постачань, політичні, соціальні бар'єри, недостатній розвиток сільськогосподарських досліджень.

За індикаторами третьої групи «Quality and Safety» («Якість та безпечність») Україна посідає 52 сходинку глобального рейтингу, набравши 71,3 бали [12]. Загалом харчові продукти є безпечними, ми вживаємо достатньо якісного білку, проте раціон пересічного українця не відзначається різноманітністю.

Найгіршим показником української продовольчої безпеки виявилася «Sustainability and Adaptation» («Сталість та адаптивність»), за цим блоком показників наша країна отримала лише 43,5 бали із 100, опинившись на 94-у місці глобального рейтингу. Така ситуація демонструє суттєві проблеми із плануванням в галузі продовольства, доступом та управлінням водними ресурсами, системою управління продовольчими ризиками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наша держава має всі можливості для забезпечення продовольчої безпеки як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Але першою і необхідною умовою цього є перемога України у війні. По-друге, моніторинг динаміки Індексу глобальної продовольчої безпеки в розрізі окремих країн дозволяє

виділити декількох їх груп щодо продовольчої безпеки: з високим рівнем продовольчої безпеки, де значна увага приділяється питанням державного управління нею (Фінляндія, Ірландія, Норвегія, Франція, Нідерланди, Японія, Швеція, Канада); із середнім рівнем продовольчої безпеки (Індонезія, Індія, Україна); з низьким рівнем (Венесуела, Нігерія, Ємен, Сирія, Камерун, Нігерія, Мадагаскар, Гаїті тощо). Тому у забезпеченні продовольчої безпеки важливого значення набувають питання управління нею передусім на національному рівні. Міністерством аграрної політики та продовольства розроблено проєкт Стратегії продовольчої безпеки України, в якому зазначається: «Враховуючи загальний стан продовольчої безпеки держави, в даний час має місце необхідність по розробці комплексу заходів, пов'язаних з післявоєнним відновленням, спрямованих на відновлення ресурсного потенціалу України для забезпечення як внутрішніх потреб, так і експортних поставок сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, відновлення збалансованого внутрішнього ринкового середовища, а також застосуванні заходів по забезпеченню безпекової компоненти продовольчої безпеки на випадок воєнного стану або надзвичайних ситуацій» [13]. За цих умов вітчизняний агропромисловий сектор вже у короткостроковій перспективі може стати одним з найбільш привабливих інвестиційних напрямків, при цьому це стосується, насамперед, зеленої енергії та логістики (виробництво біометану, будівництва іригаційних систем, 47 елеваторів), виготовлення готової продукції (овочів, фруктів та продуктів їх переробки, молочної та м'ясної продукції); техніки та ресурсів (засобів захисту рослин, добрив, насіння, сільськогосподарської техніки), глибокої переробки продукції.

Література

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека : монографія. Житомир : Полісся, 2004. 348 с.
2. Голікова К.П. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки: дис. ... к.е.н.: 08.00.03. Запоріжжя, Класичний приватний університет. 2017. 261 с.
3. Гринишин В.Є. Формування системи продовольчої безпеки України : дис...к.е.н.: 08.00.03. Житомир : Поліський національний університет, 2021. 220 с.
4. Мосцова А.Д. Стратегічне забезпечення продовольчої безпеки України. Харків : Видавництво «Точка». 2019. 311 с.
5. Neyter R., Zorya S., Muliar O. Agricultural War Damages, Losses and Needs Review. *KSE*. February, 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_eng.pdf (дата звернення: 04.03.2024).
6. Agricultural outlook Ukraine/2030 Financial aid to crop producers. *KSE*. June 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/2050-projections-for-crops.pdf> (дата звернення 08.03.2024).
7. United Nations. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/bsgi-shipping-route.jpg> (дата звернення 11.03.2024).
8. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements> (дата звернення 11.03.2024).
9. Bloomberg; US Department of Agriculture; World Bank. URL: <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=wheat&months=60> (дата звернення 11.03.2024).
10. Bloomberg; US Department of Agriculture; World Bank. URL: <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=food-price-index&months=60> (дата звернення 11.03.2024).
11. Global Report on Food Crises 2023. URL: <https://www.fsinplatform.org/global-report-food-crises-2023> (дата звернення 14.03.2024).
12. Exploring challenges and developing solutions for food security across 113 countries. *Global Food Security Index 2022*. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index> (дата звернення 14.03.2024).
13. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України: Проект розпорядження КМУ від 19 березня 2024 року. *Міністерство аграрної політики та продовольства України: вебсайт*. URL: <https://minagro.gov.ua/npa/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy> (дата звернення 15.03.2024).

References

1. Hoichuk, O.I. (2004). *Prodovolcha bezpeka: monohrafiia* [Food safety: monograph]. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
2. Holikova, K.P. (2017). *Derzhavne rehuliuвання zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh transformatsii natsionalnoi ekonomiky* [State regulation of food security in the conditions of the transformation of the national economy]. *Thesis for a PhD Degree*. Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi universytet [in Ukrainian].
3. Hrynyshyn, V. Ye. (2021). *Formuvannia systemy prodovolchoi bezpeky Ukrainy* [Formation of food security system in Ukraine]. *Thesis for a PhD Degree*. Zhytomyr: Poliskyi natsionalnyi universytet Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [in Ukrainian].
4. Mostova, A.D. (2019). *Stratehichne zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy* [Strategic provision of food security of Ukraine]. Kharkiv: Vydavnytstvo "Tochka" [in Ukrainian].
5. Agricultural War Damages, Losses and Needs Review. *KSE*. February, 2024. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_eng.pdf.
6. Agricultural outlook Ukraine/2030 Financial aid to crop producers. *KSE*. June 2023. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/2050-projections-for-crops.pdf>.
7. United Nations. Retrieved from <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/bsgi-shipping-route.jpg>.
8. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre. *United Nations*. Retrieved from <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements>.
9. Bloomberg; US Department of Agriculture; World Bank. Retrieved from <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=wheat&months=60>.
10. Bloomberg; US Department of Agriculture; World Bank. Retrieved from <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=food-price-index&months=60>.
11. Global Report on Food Crises 2023. Retrieved from <https://www.fsinplatform.org/global-report-food-crises-2023>.
12. Exploring challenges and developing solutions for food security across 113 countries. *Global Food Security Index 2022*. Retrieved from <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index>.
13. Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky Ukrainy: Proekt rozporiadzhennia KMU vid 19 bereznia 2024 roku [On the approval of the Food Security Strategy of Ukraine: Draft Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from March 19, 2024]. *Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine: website*. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/npa/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy> [in Ukrainian].